

Rapportage en analyse keukentafelgesprekken met agrarische ondernemers in Alem

Juni 2022

Tijmen Hoogendijk

Inhoud

Introductie	3
1. Keukentafelgesprekken.....	5
1.1. Doel keukentafelgesprekken.....	5
1.2. Vragenlijst	5
1.3. Vertrouwelijkheid van informatie	5
1.4. Inhoud rapport	5
2. Resultaten gesprekken.....	5
2.1. Impressie gesprekken	5
2.2. Aantallen en kenmerken agrarische bedrijven.....	6
2.1.1. Vee in het gebied	6
2.2.2. Grondsituatie agrarische bedrijven	6
2.1.3. Grondgebruik 2020 en 2021	8
2.1.4. Type ondernemers	9
2.1.5. Relatie agrarische bedrijven met omgeving	9
2.1.6. Knelpunten en bezwaren en procedures	9
2.1.7. Toekomstvisie bedrijven.....	9
2.1.8. Agrarisch natuurbeheer in Alem	10
3. Overzicht mogelijke gebiedsontwikkelingen Alem	11
4. Impact beoogde gebiedsontwikkelingen voor agrarische bedrijven in Alem	13
5. Aanbevelingen vervolg gebiedsproces	14
Bijlage 1: Opdracht keukentafelgesprekken	15
Introductie	15
Achtergrond.....	15
Doel.....	15
Uitvraag	16
Huidige Waarden in plangebied	16
Gevolgen van gebiedsontwikkeling.....	16
Toekomstbestendigheid.....	17
Bijlage 2: Format vragenlijst keukentafelgesprekken	18

Introductie

Gemeente Maasdiel en grondstoffenwinnaar Dekker hebben het voortouw genomen om een gebiedsontwikkeling rondom Alem te onderzoeken. De doelen voor deze ontwikkeling zijn natuurontwikkeling, hoogwaterveiligheid, leefbaarheid en recreatie en delfstoffenwinning. Verschillende partijen zijn gevraagd bij te dragen aan het onderzoeken van de impact en mogelijkheden van deze ambities voor onder andere de inwoners, ondernemers en de biodiversiteit in Alem.

Voor het inventariseren van de opgaven en aandachtspunten zijn een projectgroep en klankbordgroep opgericht. Vanuit beide groepen zijn aanvullende vragen gesteld waarbij zowel de ZLTO afdeling Maasdiel en de agrarische natuurvereniging Capreton aanvullende vragen hebben gesteld over het onderzoek. Daarnaast hebben deze organisaties aangegeven meer informatie te willen over de effecten van zandwinning op het toekomstperspectief van de aanwezige landbouw in het gebied.

Uitvraag

Om de stand van zaken van de agrarische sector en de eventuele gevolgen van de verschillende beleidsdoelen o.a. delfstofwinning, natuurontwikkeling en hoogwaterveiligheid in beeld te brengen is een uitvraag gedaan door Dekker Groep. De ZLTO heeft de opdracht gegund gekregen. De opdrachtomschrijving is toegevoegd in bijlage 1 van dit verslag.

Keukentafelgesprekken

Tijdens de keukentafelgesprekken is een vragenlijst gebruikt om informatie te vergaren over:

- de huidige agrarische bedrijfsvoering in het gebied
- inzicht in de toekomstvisie van de agrarische ondernemers
- welke maatregelen eventueel nodig zijn om de toekomstbestendigheid van de landbouw binnen de gebiedsontwikkelingen te waarborgen

Daarnaast zijn twee mogelijke scenario's voor de inrichting en grondgebruik (opgesteld door meerdere partijen zoals grondstofwinningsbedrijf Dekker Groep, gemeente Maasdiel, Provincie Gelderland, Waterschap en Rijkswaterstaat naar aanleiding van verschillende opgaven en ambities in het gebied) voorgelegd aan de agrarische ondernemers. Dit met als doel om te inventariseren hoe eventuele gebiedsontwikkelingen de huidige agrarische bedrijven zouden beïnvloeden. De vragenlijst is te vinden in bijlage twee.

Tijdens de gesprekken gaven de ondernemers aan niet op de hoogte te zijn van de voorgelegde scenario's, niet achter de zandwinning te staan en zeer sceptisch zijn richting opdrachtgever. Daarbij hebben zij hun ongenoegen uitgesproken over de gang van zaken bij het opstellen van de inrichtingsplannen.

Rapportage

In Alem zijn op dit moment 7 agrarische ondernemers actief. Met alle ondernemers is een keukentafelgesprek gevoerd. 2 ondernemers hebben echter aangegeven geen inhoudelijke informatie over hun bedrijf te willen delen. Daarbij heeft een van de agrarische bedrijven aangegeven zich te distantiëren van de rapportage en niet aangesproken te willen worden op welke vermelding dan ook. De gegevens van deze bedrijven en verstrekte informatie tijdens het keukentafelgesprek zijn niet opgenomen in deze rapportage. Ook de overige 5 bedrijven hebben aangegeven niet te willen dat er specifieke informatie dat te herleiden is naar hun bedrijf in deze rapportage wordt opgenomen. Omwille hiervan is de rapportage op sommige onderdelen oppervlakkig. Er is getracht om de opgehaalde informatie zo concreet mogelijk en kwantitatief te omschrijven.

Zorgen ondernemers

De agrarische ondernemers hebben aangegeven zich zorgen te maken over het toekomstperspectief van hun bedrijven met betrekking tot de beoogde ontwikkelplannen en veranderend beleid en wet- en regelgeving. De ondernemers willen hun huidige bedrijfsvoering voort kunnen zetten en niks kwijt. Met betrekking tot het nieuwe beleid rondom grondgebondenheid en natuur inclusief ondernemen hebben de bedrijven juist meer grond nodig, niet minder. Echter ze vragen zich af hoe ze, nu er mogelijk landbouwgrond onttrokken wordt, aan de toekomstige wet- en regelgeving kunnen voldoen. Alle landbouwkundig bruikbare grond is hard nodig voor een toekomstbestendige landbouw in het gebied.

Met dit rapport willen de ondernemers hun ongenoegen uiten over de gang van zaken tijdens het opstellen van de gebiedsplannen, wat zij nodig achten voor een toekomstbestendige agrarische sector in Alem en wat de mogelijke impact van de beoogde ontwikkelingen voor de agrarisch bedrijven in Alem zou betekenen.

1. Keukentafelgesprekken

1.1. Doel keukentafelgesprekken

Binnen de projectbegrenzing zijn 7 agrarische ondernemingen actief. Het doel van de gesprekken was om een duidelijk beeld te krijgen van toekomstvisie van de bedrijven en wat er nodig is voor een toekomstbestendige landbouw in het gebied. Daarnaast is gesproken over de impact van de mogelijke gebiedsinrichting en grondgebruik zoals beschreven in hoofdstuk 3 voor de bedrijven.

1.2. Vragenlijst

Naar aanleiding van de verstrekte opdracht door Grondstofwinningsbedrijf Dekker, heeft ZLTO een vragenlijst opgesteld (Bijlage 2). Deze had als doel om de gesprekken zo volledig mogelijk en uniform mogelijk te laten verlopen. Tijdens de gesprekken is onder andere ingegaan op de volgende punten:

- Algemeen beeld van het agrarische bedrijf
- Het toekomstbeeld en benodigd perspectief van het bedrijf
- Knelpunten en mogelijkheden waar zij met hun bedrijfsvoering in het gebied tegenaan lopen
- Hoe de relatie met het bedrijf is t.o.v. Alem (werkgelegenheid, afname grondstoffen, verkoop producten etc)
- Nagaan wat de ervaringen en interesses zijn met agrarisch natuurbeheer van het bedrijf
- Wat de visie is op de ontwikkelingen in het gebied en wat zou dit betekenen voor de agrarische bedrijfsvoering

1.3. Vertrouwelijkheid van informatie

De keukentafelgesprekken zijn in vertrouwelijkheid gevoerd door ZLTO. Indien gewenst heeft iedere ondernemer een verslag van zijn of haarkeukentafelgesprek ontvangen met het verzoek om deze te controleren en eventueel aan te vullen. Tijdens de gesprekken is afgesproken dat er geen individuele / vertrouwelijke informatie over de bedrijven in het eindrapport wordt opgenomen. Om de anonimiteit van de informatie te waarborgen is het in veel gevallen dan ook niet mogelijk om informatie en kansen op locatieniveau te delen. Waar mogelijk is er getracht om de verzamelde informatie zo concreet en kwantitatief mogelijk te beschrijven.

1.4. Inhoud rapport

In dit rapport is de opgehaalde informatie schematisch weergegeven door middel van tabellen, kaarten en grafieken. Daarmee is geprobeerd een helder en eenduidig overzicht te creëren van de stand van zaken in het gebied, de wensen en de mogelijke knelpunten en kansen met betrekking tot de beoogde scenario's. Dit rapport vormt de basis voor een agrarische visie in het gebied. Aanvullend wordt afgesloten met aanbevelingen met betrekking tot de gebiedsgerichte aanpak.

2. Resultaten gesprekken

De keukentafelgesprekken zijn in de periode van half maart tot begin april gevoerd. Tijdens de gesprekken is aangegeven wat de aanleiding van de gesprekken was, welke onderwerpen er zouden worden besproken en dat op basis van alle gesprekken een algemene rapportage wordt opgesteld. Twee van de zeven grondgebruikers / geënquêteerden hebben niet inhoudelijk meegewerkt aan de keukentafelgesprekken. Tijdens de gesprekken hebben zij aangegeven liever zelf het gesprek over de toekomst van hun bedrijf en de mogelijke ontwikkelingen in het gebied met de gebiedspartijen te voeren. Onderstaande rapportage is gebaseerd op de gesprekken met de vijf agrarische ondernemers waarbij wel inhoudelijk is ingegaan op hun bedrijfsvoering, toekomstplannen en impact van de mogelijke gebiedsontwikkelingen voor hun bedrijfsvoering.

2.1. Impressie gesprekken

Elke ondernemer gaf aan niet op de hoogte te zijn van de mogelijke scenario's en niet betrokken te zijn geweest bij het opstellen van de plannen voor de gebiedsontwikkeling zoals beschreven in hoofdstuk 3. Dit leidde tot veel emotie en boosheid bij de ondernemers en wordt als zeer vervelend ervaren. Mede hierdoor zijn de ondernemers zeer sceptisch richting opdrachtgever, gebiedspartijen en het vervolg van het gebiedsproces. Op één ondernemer na willen alle ondernemers hun bedrijf voortzetten en voldoende grond tot hun beschikking houden om te kunnen voldoen aan nieuwe

wet- en regelgeving en rendabel te kunnen boeren. Hiervoor is juist meer grond nodig, niet minder.

Onderstaande paragrafen geven een globaal beeld van de besproken onderwerpen met de bedrijven.

2.2. Aantallen en kenmerken agrarische bedrijven

Deze paragraaf gaat in op algemene aantallen en kenmerken van de agrarische bedrijven waar de keukentafelgesprekken gevoerd zijn.

De 5 agrarische bedrijven waar inhoudelijke keukentafelgesprekken mee zijn gevoerd zijn in een of meerdere sectoren actief. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de verschillende sectoren waarbinnen deze agrarische bedrijven actief zijn, hoeveel vee (Grootvee eenheden (GVE)) zij hebben en hoe de verdeling tussen grond in eigendom en pachtgrond binnen de bedrijven is. De bedrijven hebben een overwegend gangbare bedrijfsopzet. Een aantal ondernemers werken naast het agrarisch bedrijf ook elders.

bedrijf	sector	GVE	grondpositie binnen gebiedsgrens	
			eigendom (ha)	pacht (ha)
1	schapenhouderij	20	10	8,5
2	melkveehouderij	138	27	24
3	Melkveehouderij	128	25	23
	Schapenhouderij	9		
4	Vleesveehouderij	110		20
5	Paardenhouderij	120	20	20

Tabel 1: overzicht sectoren waarbinnen bedrijven actief zijn en algemene bedrijfsgegevens

2.1.1. Vee in het gebied

Zoals in paragraaf 2.1.1. vermeld, zijn het overgrote deel van de ondernemers veehouders. Dit varieert van het houden van schapen tot melkvee tot het fokken en houden van paarden. De 5 ondernemers waar inhoudelijke keukentafelgesprekken mee zijn gevoerd, hebben samen ongeveer 525 GVE (grootvee eenheden) in het gebied. Met het huidige grondgebruik varieert het aantal GVE per hectare per bedrijf in Alem tussen de 2,3 en 3,5. Wet- en regelgeving sturen aan op maximaal 2 tot 2,5 GVE per hectare. Om hetzelfde stuks GVE te kunnen houden hebben de agrarische bedrijven hetzelfde areaal of zelfs meer grond nodig. Wanneer gronden ook alleen nog extensief gebruikt kunnen worden (minder/ andere bemesting, uitgestelde maaidatum, etc.), neemt het benodigde areaal bruikbare landbouwgrond nog verder toe. Dit kan oplopen tot een dubbele hoeveelheid grond ten opzichte van de huidige (gangbare) situatie.

2.2.2. Grondsituatie agrarische bedrijven

De grondposities van de 5 ondernemers verschillen aanzienlijk per bedrijf zoals weergegeven in tabel 1. Gemiddeld genomen hebben de bedrijven de helft van de gronden binnen de gebiedsgrenzen zoals weergegeven in figuur 1 in bezit en de andere helft in kortdurende of langdurende pacht. Twee van de vijf ondernemers hebben aangegeven ook grond buiten de gebiedsbegrenzing in eigendom en/ of gebruik te hebben. Hiervan heeft één ondernemer het grootste deel van zijn gronden buiten Alem liggen. Voor het andere bedrijf geldt dat zij het overgrote deel van hun gronden (eigendom en pacht) binnen de gebiedsbegrenzing hebben liggen. De andere drie ondernemers hebben alleen grond binnen de gebiedsbegrenzing liggen.

Een globale inventarisatie heeft aangetoond dat de 5 ondernemers waar inhoudelijke keukentafelgesprekken mee zijn gevoerd gezamenlijk ongeveer zo'n 200 hectare grond in het gebied landbouwkundig in gebruik hebben. Ruim 100 hectare van deze gronden ligt binnen de begrenzing van de zoekgebieden zoals weergegeven in figuur 2. Ongeveer 41% van deze grond wordt op dit moment langdurig gepacht door de ondernemers. Op 42% van de gronden ligt een kortdurend pachtcontract. 20% van deze gronden binnen de zoekgebieden is in eigendom van de agrarische ondernemers.

Meerdere ondernemers hebben aangegeven dat hun bedrijf slecht of inefficiënt verkaveld is binnen de gebiedsbegrenzing. Een betere verkaveling zou bijdragen aan een verbeterde

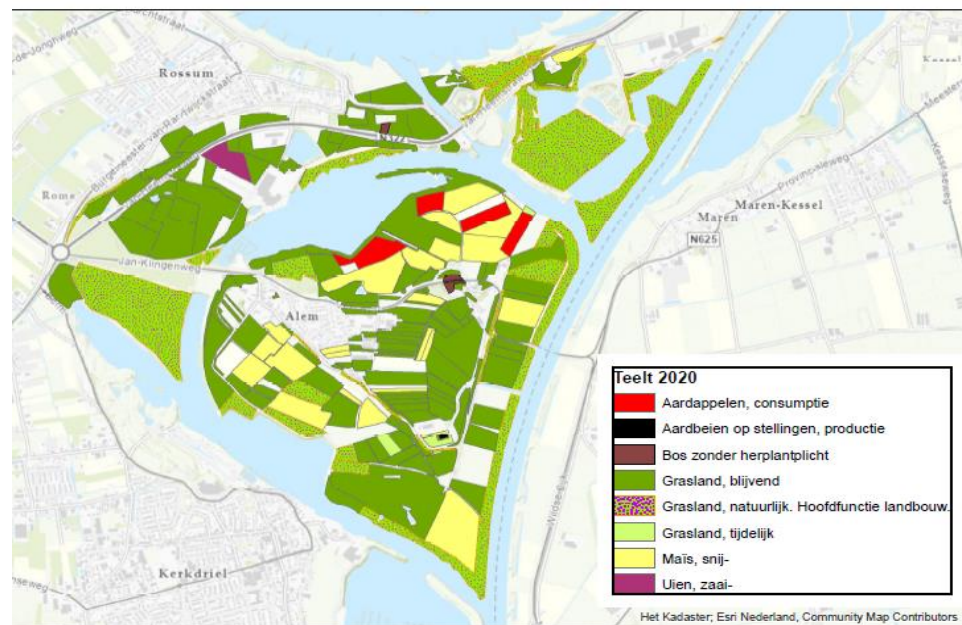
landbouwstructuur in het gebied. Doordat Alem op een (schier)eiland ligt is het lastig en arbeidsintensief om bij gronden buiten het de gebiedsbegrenzing te komen. De meeste bedrijven hebben ook gronden in kortdurende pacht. Ondanks dat ze de gronden vaak al langdurig in gebruik hebben is dit een risico voor de bedrijfsvoering. Voldoende grond en gebruikszekerheid op lange termijn zijn van groot belang voor het voortbestaan en toekomstperspectief voor de agrarische bedrijven.

2.1.3. Grondgebruik 2020 en 2021

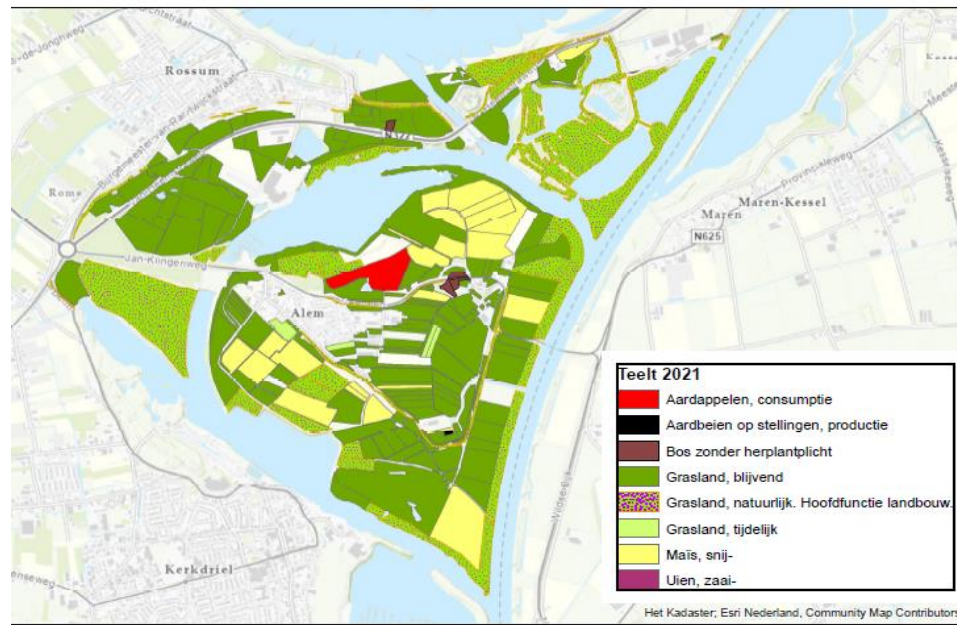
Om inzicht te krijgen in het grondgebruik en welke gewassen er de afgelopen 2 jaar zijn verbouwd in het gebied, is gebruik gemaakt van de opensource data BRP gewaspercelen.

Beide kaarten tonen aan dat het overgrote deel van het areaal in gebruik is als blijvend grasland of natuurlijk grasland met als hoofdfunctie landbouw. Andere veel voorkomende teelten zijn mais en tijdelijk grasland.

Overzicht teelten 2020

Overzicht teelten 2021

Figuur 1: overzicht gebiedsgrens en teelten in 2020 en 2021

2.1.4. Type ondernemers

Binnen de meeste agrarische bedrijven zijn jonge ondernemers (vaak in maatschap) actief en is er sprake van een concrete bedrijfsopvolger. Een van de bedrijven is al in eigendom van een jonge ondernemer. Op één ondernemer na hebben alle ondernemers aangegeven nog 10 jaar of meer te willen blijven boeren. Daarbij hebben de meeste ondernemers ambities om uit te breiden en/of de bedrijven gedeeltelijk om te vormen en/ of te verbreden. Ondernemers hebben aangegeven dat hun vergunningen hiervoor over het algemeen op orde zijn en de gewenste ontwikkelingen ook op de huidige locatie kunnen plaatsvinden. Om aan bestaande en nieuwe wet- en regelgeving te voldoen (bijvoorbeeld grondgebondenheid, circulair, etc) hebben nagenoeg alle bedrijven hetzelfde areaal of meer grond nodig. De zekerheid op langdurig gebruik van (productieve) grond is hierbij van groot belang voor alle ondernemers.

2.1.5. Relatie agrarische bedrijven met omgeving

Nagenoeg alle ondernemers hebben aangegeven aan een goede relatie met de burens te hebben. Een enkele heeft aangegeven weinig tot geen contact te hebben. De ondernemers hebben verder geen werkrelatie met inwoners uit Alem.

Tijdens de keukentafelgesprekken is ook gevraagd hoe de relatie met gebiedspartijen is. De antwoorden hierop varieerden van weinig tot geen contact tot goed. De communicatie over de mogelijke ontwikkelingen in het gebied worden als bijzonder slecht en zeer teleurstellend ervaren omdat de ondernemers weinig tot niet betrokken zijn bij de conceptplannen die er nu liggen.

2.1.6. Impact agrarische bedrijven op omgeving.

Een aantal ondernemers heeft aangegeven dat hun bedrijf niet goed verkaveld is. Dit zorgt op bepaalde momenten voor landbouwverkeer op de weg. Maar de ondernemers geven aan hier nooit klachten over te krijgen.

De Wet geurhinder en veehouderij bepaalt of de geurbelasting van een agrarisch bedrijf bepaalde emissienormen niet overschrijdt. Dit wordt weergegeven in het aantal odour units per seconde per dier. Dit is niet het geval voor de bedrijven in Alem.

De inschatting van de ondernemers is dat hun agrarische activiteiten weinig tot geen impact op de inwoners van Alem hebben. De slechte verkaveling van een aantal bedrijven zorgt op bepaalde momenten wel voor landbouwverkeer op de weg.

2.1.7. Knelpunten en bezwaren en procedures

Tijdens de keukentafelgesprekken is de ondernemers gevraagd welke knelpunten/ belemmeringen of bezwaren zij op dit moment ondervinden met hun bedrijfsvoering in het gebied. Hieronder is een opsomming per categorie weergegeven:

Knelpunten voor agrarische bedrijfsvoering

- Veel last van loslopende honden en recreanten die over landbouwpercelen lopen en vee verwonden of afschrikken
- Niet een ruilverkaveling afgerond, maar de meeste bedrijven zijn nog steeds slecht verkaveld --> inefficiënte bedrijfsvoering
- Weinig grond in het gebied beschikbaar om bedrijf te kunnen ontwikkelen
- Meerdere bedrijven hebben aangegeven de samenwerking met de gebiedspartijen als lastig te ervaren

Lopende bezwaren/ procedures

- Bezwaar ingediend tegen groene parel
- Woningbouw uit het dorp komt steeds dichterbij, wat zijn de consequenties hiervan voor de agrarische bedrijven?

2.1.8. Toekomstvisie bedrijven.

Op één ondernemer na hebben alle agrariërs hebben aangegeven nog minimaal 10 jaar ondernemer te willen blijven. In de meeste situaties is er al een bedrijfsopvolger en/of wordt het bedrijf gerund door een jonge ondernemer.

De meeste ondernemers hebben ambities om het bedrijf op dezelfde manier voort te zetten of uit te breiden. Met betrekking tot nieuw beleid rondom grondgebondenheid (een circulaire bedrijfsvoering, meer eiwit van eigen land, 2 GVE per hectare, etc) hebben een aantal ondernemers aangegeven meer grond nodig te hebben om hieraan te kunnen voldoen. De zekerheid op langdurig gebruik van (productieve) grond is hierbij van groot belang voor alle ondernemers.

Ook een ruilverkaveling zou kunnen bijdragen aan een verbeterde landbouwstructuur in het gebied, minder landbouwverkeer en een efficiëntere bedrijfsvoering.

2.1.9. Agrarisch natuurbeheer in Alem

Rondom Alem komen verschillende soorten landschapselementen zoals bomenrijen, bosjes, struweel en verschillende agrarische beheerpakketten zoals akkerranden voor. De meeste ondernemers hebben ervaring met agrarisch natuurbeheer en hebben in het verleden bijvoorbeeld beheerpakketten uit het Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) gehad of hebben deze nog steeds. De Agrarische natuurvereniging de Carpeton heeft laten weten dat het volgende beheer op dit moment is afgesloten:

A13	Botanisch waardevol grasland weiland	24,4	ha
A13	Botanisch waardevol grasland hooiland	15,4	ha
	Totaal botanische graslanden	39,8	ha
L22	knip- of scheerheg 2/3 jaar knippen	5497	meter
L23	Struweelhaag 5-7 jaar knippen	1043	meter
	Totaal haag	6540	meter

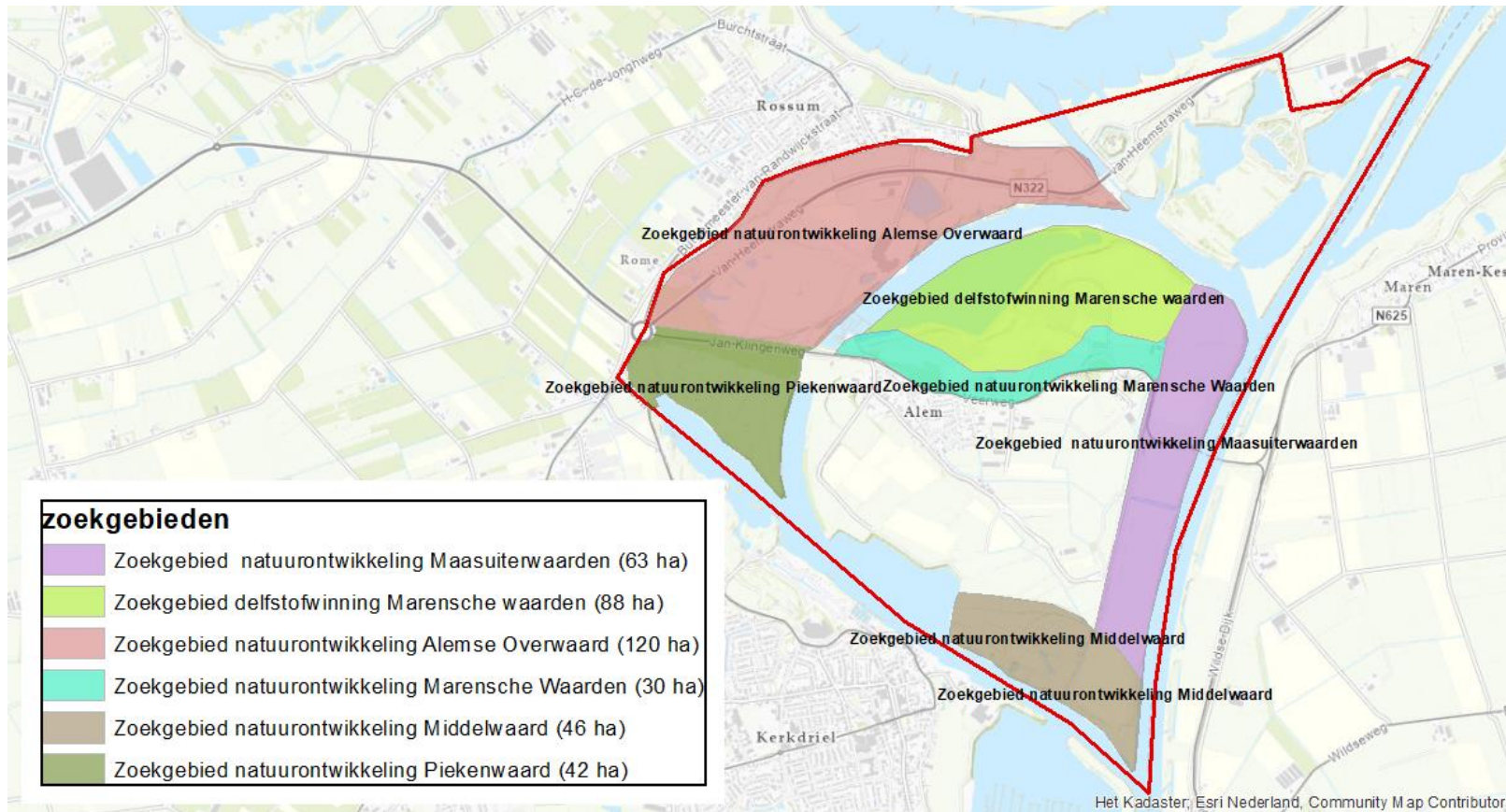
Van dit beheer ligt totaal 15,7 ha binnen het zoekgebied delfstoffenwinning.

Naast agrarisch natuurbeheer hebben sommige ondernemers ook een stuk bos in eigendom. De meeste bedrijven zijn voornamelijk geïnteresseerd in vormen van agrarisch natuurbeheer zoals akkerranden, kruidenranden en hagen en/ of struweel. De problemen met het Jacobs Kruiskruid dat vaak voortkomt uit uitgesteld maaibeheer en verschraling van de bodem door minder bemesting, vormt wel een groot knelpunt. Naast het agrarisch natuurbeheer zijn een aantal bedrijven ook actief bezig met andere maatregelen zoals het verhogen van het O.S. gehalte in de bodem en niet kerende grondbewerking. Bemesting blijft van groot belang om de productie van de akkers en graslanden op peil te houden. Ook maaibeheer en onkruidbestrijding moeten mogelijk blijven om voldoende ruwvoer te kunnen blijven produceren.

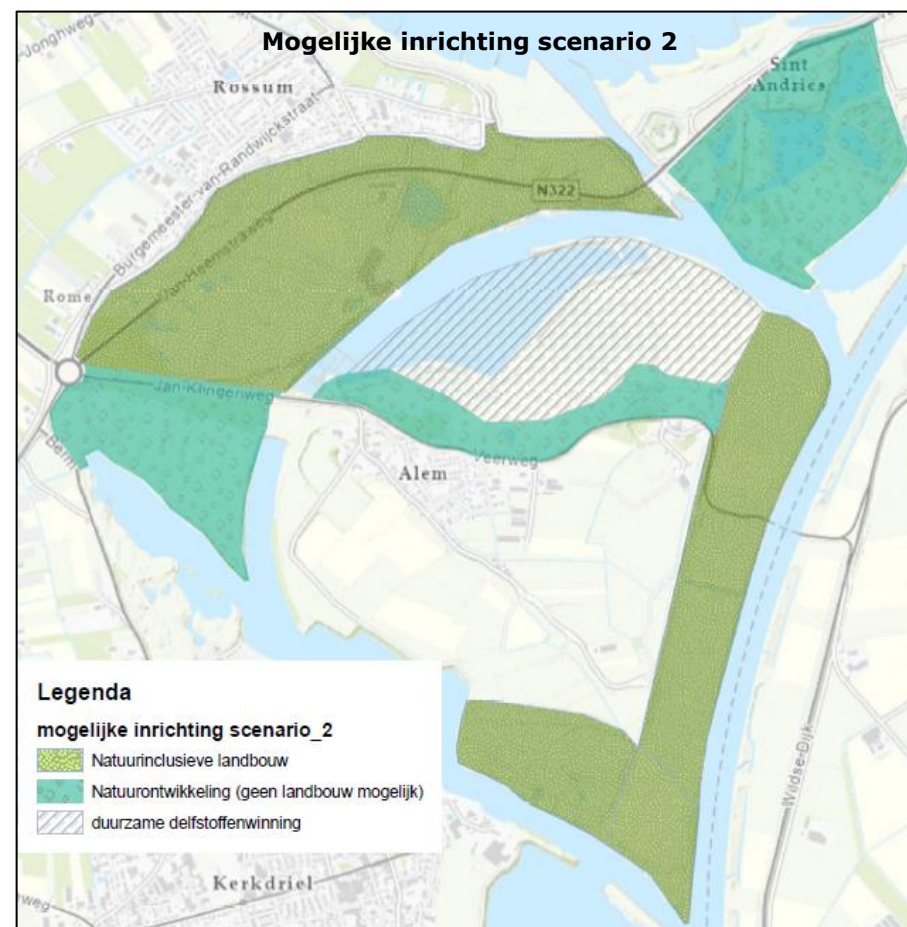
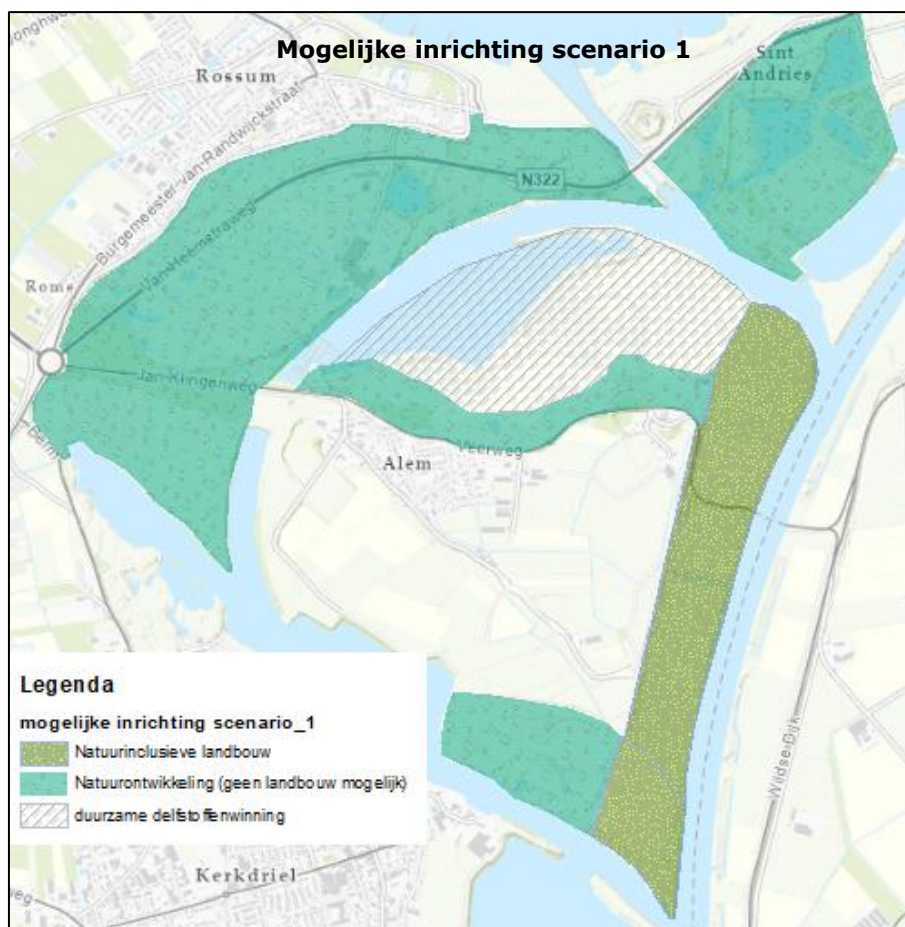
De hoeveelheid beschikbare grond is van groot belang of bedrijven stappen kunnen zetten richting een natuurinclusieve bedrijfsvoering, omdat extensivering over het algemeen de productie per hectare verlaagd.

3. Overzicht mogelijke gebiedsontwikkelingen Alem

Tijdens de keukentafelgesprekken zijn ook de **mogelijke** gebiedsontwikkelingen binnen de verschillende zoekgebieden zoals weergegeven in figuur 1 en 2 besproken. Deze plannen zijn opgesteld door meerdere partijen zoals grondstofwinningsbedrijf Dekker Groep, gemeente Maasdriel, Provincie Gelderland, Waterschap en Rijkswaterstaat naar aanleiding van verschillende opgaven en ambities in het gebied. Bij deze ambities kan gedacht worden aan delfstoffenwinning, woningbouw, natuurontwikkeling en ruimte voor de rivier. Op basis van gesprekken met grondstofwinningsbedrijf Dekker Groep en de gepresenteerde informatie en ideeën tijdens de dorpsraad van 21 april in Alem, heeft ZLTO de mogelijke inrichtingsscenario's zoals weergegeven in figuur 2 opgesteld om een beeld te schetsen van het mogelijke toekomstige landgebruik.

Figuur 2: kaart contour projectgebied en begrenzing verschillende zoekgebieden voor opgaven

Figuur 3: 2 scenario's voor mogelijke inrichting en grondgebruik per zoekgebied

4. Impact beoogde gebiedsontwikkelingen voor agrarische bedrijven in Alem

Zoals beschreven in paragraaf 2.1. heeft elke ondernemer tijdens de keukentafelgesprekken aangegeven niet op de hoogte zijn en betrokken te zijn geweest van de beoogde gebiedsontwikkelingen. De ondernemers hebben aangegeven dat dergelijke ontwikkelingen geen agrarisch perspectief bieden in het gebied omdat:

- Een eventuele realisatie van een van de twee beoogde inrichtingsplannen zou betekenen dat er 160 tot 280 hectare grond die nu nog landbouwkundig in gebruik is, wordt omgevormd naar natuur en niet meer gebruikt kan worden voor agrarische doeleinden.
- De plannen geven aan dat 110 tot 230 hectare landbouwgrond alleen nog maar gebruikt zou kunnen worden op een natuurinclusieve manier. Ondanks dat natuurinclusieve landbouw een containerbegrip is en de definitie kan variëren van productief kruidenrijkgrasland/ kruidenrijke akkers met eventueel landschapselementen tot laag productieve gronden, betekent natuurinclusief gebruik over het algemeen een extensiever gebruik van de gronden en daarmee minder opbrengst (en kwaliteit) per hectare. Om dit mogelijk te maken zou er juist meer grond beschikbaar moeten worden gesteld, niet minder.
- Gezien het totale areaal landbouwkundig bruikbare grond op dit moment nog zo'n kleine 600 hectare bevat dit zou betekenen dat een kwart tot de helft van deze gronden niet meer landbouwkundig gebruikt kunnen worden door de agrarische sector en een kwart tot bijna de helft van de grond nog maar op een extensievere manier wanneer een van de beoogde scenario's gerealiseerd zou worden.
- De afname aan landbouwkundig bruikbare grond zou betekenen dat bedrijven niet meer aan de eisen van grondgebondenheid kunnen voldoen, te weinig grond beschikbaar hebben om vee te weiden en/ of voer te produceren en te weinig mestplaatsingsruimte hebben. Gezien Alem op een eiland ligt en er weinig tot geen landbouw grond in de omgeving beschikbaar is, zouden bedrijven genoodzaakt zijn om meer voer aan te kopen en daarmee hun kostprijs aanzienlijk te verhogen terwijl de marges al minimaal zijn.
- Ook de doelstelling om het gebied voor meer recreatieve doeleinden te ontwikkelen wordt als zeer ongewenst ervaren omdat wandelaars vaak met loslopende honden over landbouwpercelen lopen waar ze helemaal niet mogen komen en dit niet tot nauwelijks wordt gehandhaafd.

Alle ondernemers hebben aangegeven erg te schrikken van de beoogde inrichtingsplannen en dat dergelijke ontwikkelingen zeer problematisch zouden zijn voor de agrarische bedrijven in het gebied. De ondernemers willen hun huidige bedrijfsvoering voort kunnen zetten en niks kwijt omdat de kans anders bestaat dat er niet meer aan de huidige en/of toekomstige wet- en regelgeving voldaan kan worden.

5. Aanbevelingen vervolg gebiedsproces

1. Alle ondernemers hebben tijdens de gesprekken aangegeven niet op de hoogte te zijn van de beoogde scenario's of betrokken te zijn bij de ontwikkeling hiervan of eventuele andere plannen. Hierdoor is het vertrouwen in het gebiedsproces weg omdat zowel de betrokkenheid als openheid ontbreekt. Daardoor ontbreekt het in het proces überhaupt aan draagvlak om mee te denken en in gesprek te willen gaan over mogelijke scenario's en grondgebruik. Dit vertrouwen dient zo snel mogelijk herstelt te worden om draagvlak voor een integraal proces te creëren.
2. Als tweede aanbeveling hebben de ondernemers aangegeven dat de opgave voor ontwikkelingen überhaupt onduidelijk zijn.
  - Wat is een must qua natuurrealisatie en andere maatregelen en waarom dienen deze maatregelen genomen te worden?
  - Hoe zijn de beoogde inrichtingsschetsen tot stand gekomen?
  - Wat kan er straks nog wel op de gronden die als natuurinclusieve landbouw staan aangemerkt?
  - Hoe wordt er eventueel omgegaan met langdurige pachtcontracten of gronden in eigendom van agrarische ondernemers binnen de zoekgebieden die eventueel ingericht dienen te worden als natuur?
  - Worden er alternatieve gronden beschikbaar gesteld?
3. Voor een integraal proces is het belangrijk om ook de wensen van de agrarische ondernemers inzichtelijk te maken zodat deze meegenomen kunnen worden bij het ontwikkelen van een integraal inrichtingsplan. Hierbij kan gedacht worden aan structuurversterking, kavelstructuur vergunningen, etc. Breng in beeld wat de agrarische ondernemers nodig hebben om perspectief te krijgen en te houden in het gebied.
4. Breng in beeld op welke punten het gaat knellen, wat is het economisch perspectief voor de agrarische ondernemers nog en welke middelen kunnen er eventueel beschikbaar worden gesteld om hier een oplossing voor te bieden. Ontwikkel een instrumentenkoffer met verschillende tools om beweging in het proces te krijgen en te houden en die ook van meerwaarde zijn voor de verschillende type bedrijven. Geef daarbij ook duidelijkheid over budget
5. Biedt agrarische ondernemers, indien zij dit wensen, ondersteuning bij het uitwerken van bedrijfsplannen die passen binnen een integrale gebiedsvisie

Bijlage 1: Opdracht keukentafelgesprekken

Graag willen we jullie vragen een offerte op te stellen voor een aantal vragen betreffende de landbouw in gebiedsontwikkeling Alem – St Andries.

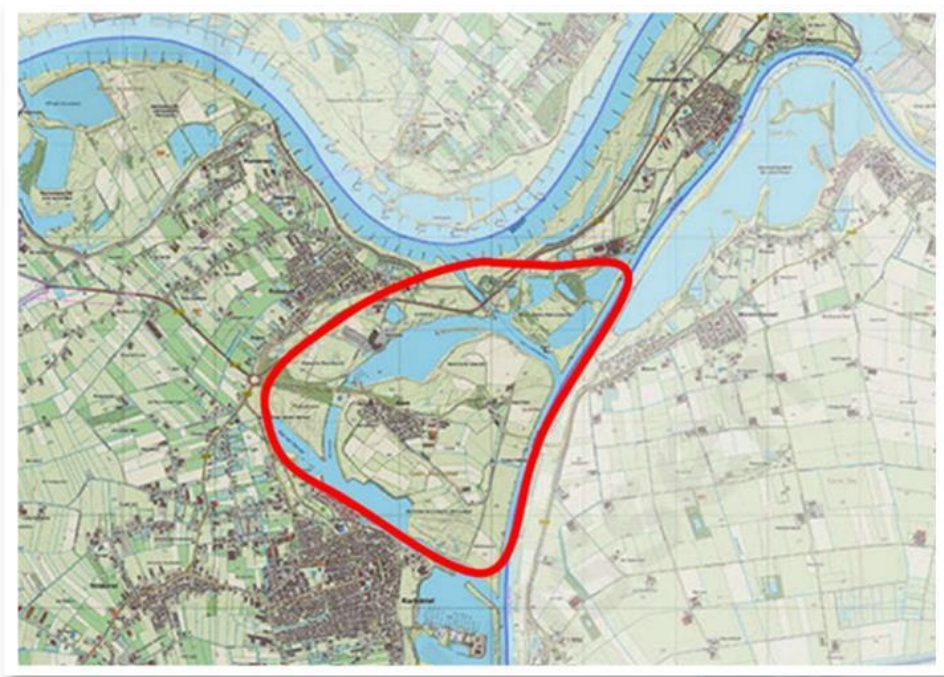
Introductie

Achtergrond

Gemeente Maasdriel en grondstoffenwinnaar Dekker hebben het voortouw in een coalitie van partijen om een gebiedsontwikkeling rondom Alem te onderzoeken (zie figuur hieronder voor het plangebied). De doelen voor deze ontwikkeling zijn natuurontwikkeling, hoogwaterveiligheid, leefbaarheid en recreatie en delfstoffenwinning. Het onderzoek moet inzicht geven in de volgende vragen:

- Is er een gezamenlijke gebiedsontwikkeling mogelijk waarin meerdere opgaven verwezenlijkt worden, en is zandwinning in de Marensche Waarden daar onderdeel van?
- Is een dergelijke gebiedsontwikkeling ook haalbaar en realiseerbaar, in termen van financiering, draagvlak en uitvoerbaarheid.

Op grond van dit onderzoek nemen de betrokken partijen een besluit over een vervolg voor nadere uitwerking (MIRT verkenning).

De eerste stap van het onderzoek was het inventariseren van opgaven en aandachtspunten. Hiervoor is informatie verzameld in overleg met een projectgroep en een klankbordgroep. Vanuit beide groepen zijn aanvullende vragen gesteld, waarbij agrarische organisaties hebben aangegeven meer informatie over de effecten op de landbouw te willen.

In een regulier planproces komen de gestelde vragen over de effecten van maatregelen op de omgeving pas in een later stadium aan bod. Het is de wens van de betrokken partijen om hier niet op te wachten, maar om nu een tussenstap te nemen met aanvullend onderzoek. We verwachten als uitkomst van de onderzoeken meer inzicht te krijgen in de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van de zandwinning en andere mogelijke maatregelen in het kader van de gebiedsontwikkeling.

Doel

Middels dit deelonderzoek willen wij voor het aspect landbouw een beeld verschaffen over eventuele gevolgen en kansen van een gebiedsontwikkeling. Deze informatie moet helpen om straks beslissingen te nemen over voorgestelde maatregelen.

Uitvraag

Het onderzoek is opgesplitst in drie deelvragen. Per deelvraag wordt aangegeven welke informatie wij willen krijgen uit dit onderzoek

- I. Wat zijn de huidige economische, maatschappelijke en natuurlijke waarden van de landbouw in het plangebied?
- II. Hoe beïnvloedt de gebiedsontwikkeling de huidige agrarische bedrijven en het huidige agrarisch natuurbeheer?
- III. Wat zijn mogelijke maatregelen t.b.v. toekomstbestendigheid van de landbouw binnen de gebiedsontwikkeling?

Huidige Waarden in plangebied

- A. Welke bedrijven zijn waar actief in het plangebied? Daarbij per bedrijf een kort overzicht van:
  - Waar is het bedrijf gevestigd? (binnen of buiten Alem)
  - Voor de in Alem gevestigde bedrijven: Welke agrarische activiteiten doen ze? Welk percentage van de gronden die ze gebruiken ligt in het plangebied? Hebben ze grond in eigendom of pachten ze?
- B. Welke maatschappelijke invloed hebben deze bedrijven in Alem? Daarbij een overzicht (kwalitatief) van:
  - Hoe draagt de landbouw bij aan de werkgelegenheid in Alem? Welke investeringen worden gedaan in Alem? Welke overlast geeft de landbouw in Alem (geur, geluid, transport)?
- C. Welke natuurlijke waarden ondersteunt de landbouw?
  - Hoe is het natuurbeheer geregeld? Welke maatregelen voor natuurbeheer zijn al genomen?

Gevolgen van gebiedsontwikkeling

De mogelijke ingrepen voor een gebiedsontwikkeling zijn opgehaald, een keuze moet nog gemaakt worden. Om gevolgen voor de landbouw in beeld te kunnen brengen moet er gewerkt worden met een scenario waarin bepaalde ingrepen zijn opgenomen. We willen twee scenario's laten onderzoeken en vergelijken met een scenario met bestaande praktijken. De scenario's hebben betrekking op de volgende gebieden (zie kaartje volgende pagina):

- Grondstoffenwinning / Natuurontwikkeling Marensche Waarden
- Natuurontwikkeling Alemse Overwaard
- Natuurontwikkeling Middelwaard
- Natuurontwikkeling / Weerdverlaging Maasuitwaarden

De te onderzoeken scenario's beschrijven 'extremen'. Voor scenario 1 gaan we uit van:

- Geen landbouw binnen zoekgebied grondstoffenwinning
- Geen landbouw binnen zoekgebieden natuurontwikkeling (natuurontwikkeling zou alleen bestaan uit bos/moeras)

Voor scenario 2 gaan we uit van:

- Geen landbouw binnen zoekgebied grondstoffenwinning
- Volledig agrarisch natuurbeheer binnen zoekgebieden natuurontwikkeling

De vragen:

- A. Wat verandert er voor de huidige bedrijven
  - Welk percentage van gronden die ze gebruiken vervalt? Wat is de impact hiervan op hun bedrijfsvoering?
- B. Wat verandert er aan het agrarisch natuurbeheer
  - Welke genomen maatregelen komen te vervallen?

Toekomstbestendigheid

- A. Welke ruimtelijke maatregelen kunnen helpen de landbouw in Alem toekomstbestendig te maken?

Figuur 4: Kaart met zoekgebieden

Bijlage 2: Format vragenlijst keukentafelgesprekken

Datum:

Nr KTG:

Naam	
Adres	
Gemeente	
Telefoon	
E-mail	
Leeftijd ondernemer(s)	
Naam onderneming(en)	

Bedrijfsgegevens omvang en sector

Sector		
# Melkvee	> 1jr	stuks
	< 1jr	stuks
# Vleesvee	> 1jr	stuks
	< 1jr	stuks
# Intensieve veehouderij		
# Paarden		
# Tuinbouw Vollegrond		
# Tuinbouw (kas/stelling/containerveld/teelt ondersteunende voorzieningen (TOV))		
# Akkerbouw		
# Boomteelt		
Nevenactiviteiten		
Grondpositie		

Teeltplan in ha en soort	
Personeel (fte)	Vast: Los: Seizoen:
Evt. invulling van huisvesting internationale medewerkers.	

1. Overzicht van percelen in het gebied en totaal bedrijf (via gecombineerde opgave?)
Ingetekend op kaart
2. Tegen welke knelpunten lopen jullie met de bedrijfsvoering aan in dit gebied?
3. Zijn er andere belemmeringen voor bedrijfsvoering en /of (NB-wet) vergunningverlening?
4. Zijn er bezwaren, procedures, rechtszaken, etc. die lopen op jouw bedrijf of in het gebied?
5. Hoe zijn de verhouding met de gebiedspartijen: Grondwinningsbedrijf Dekker, , en bijv. Waterschap, gemeente, ZLTO?
6. Hoe is de verhouding met burens of andere nabijgelegen ondernemers?
Prima
7. Welke toekomstvisie heb je voor je bedrijf? Welke kansen en belemmeringen zie je, en hoe speelt de omgeving daarin een rol?
8. Heb je een (mogelijke) opvolger? bij geen opvolging, hoe lang wil je nog actief blijven als ondernemer en welk doel?

Opvolg situatie	Bedrijfseigenaar met opvolger Bedrijfseigenaar zonder opvolger 20-40 jaar Bedrijfseigenaar zonder opvolger 40-50 jaar Bedrijfseigenaar zonder opvolger 50-60 jaar Bedrijfseigenaar zonder opvolger ouder dan 60 jaar Bedrijfsopvolger en heb een aandeel in bedrijf Bedrijfsopvolger en heb nog geen aandeel in bedrijf
Ondernemer zijn blijven	Ik BLIJF nog zeker 10 jaar ondernemer Ik WIL nog zeker 10 jaar ondernemer zijn Ik twijfel of ik ondernemer kan blijven met zoveel regels Ik kan met deze regels geen ondernemer blijven Ik stop mijn onderneming binnen 1-5 jaar Ik sla een andere weg in en ik weet hoe ik dat ga doen Ik wil een andere weg inslaan maar ik weet niet hoe Ik verhuur mijn locatie aan derden

9. Hoe kijk je naar de toekomst van de landbouw als geheel in het gebied, en waar ga je rekening mee houden?

10. Hebben jullie op dit moment al agrarisch natuurbeheer pakketten en/ of landschapselementen opgenomen in jullie bedrijfsvoering? **Ervaring/ interesse?**

11. Wat wordt er al gedaan aan waterconservering, duurzaam waterbeheer en bodembeheer?

12. Hoe kijken jullie aan tegen de beoogde natuurontwikkelingen in het gebied?

13. Wat zou dit eventueel betekenen voor jullie bedrijfsvoering?

14. Zie je mogelijkheden in bedrijfsvoering om bij te dragen aan natuurontwikkelingsopgaven in het gebied en een verbreding van de bedrijfsvoering in natuurontwikkeling, Natuur Inclusieve Landbouw (NIL), landschapselementen, waterconservering etc.

15. Zo ja, hoe zien jullie dit voor je? Hoe zou een vorm van NIL voor jullie bedrijf eruit kunnen zien?

16. Wat zouden jullie eventueel nodig hebben om ontwikkelingen in jullie bedrijfsvoering te kunnen realiseren/ te kunnen blijven boeren?

- Groeien, consolideren, afbouwen, omvormen of staken
- Blijven in het gebied of verkopen of verplaatsen bedrijf
- Aan-/Verkoop Stikstof
- Interesse kavelruil
- Aan- verkoop grond
- Vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen
- Verbreding bedrijfsvoering in natuurontwikkeling, lokale verkoop, recreatie?
- Realisatie Natuurnetwerk Gelderland (NNG)

17. Hebben jullie hierbij behoefte aan ondersteuning van bijvoorbeeld een overheid (grond, vergunningen, bestemmingswijziging, financiering e.d.?)

Vooraf grond in de buurt nodig om bedrijfsvoering voort te kunnen zetten als een deel van de huidige percelen niet meer landbouwkundig gebruikt kunnen worden.

18. Hebben jullie hier andere kennis voor nodig, bijvoorbeeld m.b.t.?

- Bodembeheer (BodemUP)
- Aanpassing bouwplan
- Aanpassen stallen
- Natuurinclusieve bedrijfsvoering
- Natuur-/akkerrandenbeheer
- Verbreding (recreatie, zorg, winkel e.d.)
- Korte keten
- VAB impuls,
- Wel Goed Water Blijven Geven.

19. Wat is jullie gevoel bij de ontwikkelingen in het gebied? Hoe ervaren jullie de betrokkenheid? Wat zou er anders moeten?

20. Hebben jullie daarbij behoefte aan ondersteuning vanuit ZLTO of eventueel een andere partij?

Persoonlijke noot: